

Χιλιαστικές αντιλήψεις την εποχή των Αποστολικών Πατέρων (Γεωργία Μουλοπούλου, πτυχιούχος στον Ελληνικό Πολιτισμό - μάστερ Θεολογίας)

/ [Πεμπτουσία](#)

(Προηγούμενη δημοσίευση: <http://www.pemptousia.gr/?p=167507>)

Είναι γνωστό ότι στη μεταποστολική περίοδο οι απόψεις που αφορούσαν σε εσχατολογικά θέματα παρουσίαζαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Στη βάση αυτήν εντάσσονται και οι υπολογισμοί της επιστολής του Βαρνάβα για το τέλος της ιστορίας. Εκείνος ως αρχικό σημείο τοποθετεί τις έξι ημέρες της δημιουργίας οι οποίες ισοδυναμούν με έξι χιλιετίες, εφόσον «...μία ημέρα παρά Κυρίου ως χίλια έτη, και χίλια έτη ως ημέρα μία»^[1]. Στις έξι ημέρες της δημιουργίας «συντελεσθήσεται τά σύμπαντα». Με το τέλος των έξι χιλιετιών ακολουθεί η έβδομη ημέρα, μέρα καταπαύσεως, κατά την οποία ο Κύριος θα ελευθερώσει την κτίση από τη δουλεία της φθοράς, θα κρίνει τους ασεβείς και θα γίνουν «καινά τα πάντα». Την έβδομη χιλιετία θα ακολουθήσει η όγδοη ημέρα, μια «άλλου κόσμου αρχή». Ο Βαρνάβας πίστευε πως στην εποχή του είχε ήδη παρέλθει το μεγαλύτερο μέρος της έκτης χιλιετίας και συμπέρανε ότι το τέλος της ιστορίας του κόσμου είναι κοντά. Οι απόψεις περί χιλιετιών αποτέλεσαν την βάση για τη γέννηση των χιλιαστικών πεποιθήσεων^[2].

Από τους κυριότερους εκπροσώπους του Χιλιασμού υπήρξε ο Παπίας Ιεραπόλεως[3] της Φρυγίας, ένας από τους Αποστολικούς Πατέρες[4]. Ήταν μαθητής του Ιωάννη, γνώστης της Αποκάλυψης[5] και γενικότερα της ιδιαίτερης προφητικής παράδοσης της Φρυγίας και της ιουδαϊκής αποκαλυπτικής γραμματείας, υπό την επίδραση της οποίας δέχθηκε τον Χιλιασμό[6]. Ο Ευσέβιος καταφέρεται εναντίον του Παπία, διότι δίδαξε πρώτος τις χιλιαστικές ιδέες, και λέει ότι στη συλλογή του παρέλαβε «ξένας τέ τινάς παραλαβάς τοῦ Σωτῆρος καί διδασκαλίας αὐτοῦ, καί τινά ἄλλα μυθικώτερα...»[7]. Τέλος, ο Παπίας υπήρξε εισηγητής του «πνευματικού» Χιλιασμού[8].

Ένας άλλος Πατήρ, ο οποίος αναφέρθηκε ανωτέρω με κάποια χιλιαστικά ψήγματα στη διδασκαλία του είναι ο Ιουστίνος[9] ο φιλόσοφος και Μάρτυρας. Αυτός αποδέχεται τη σωματική ανάσταση νεκρών και δεν θεωρεί χριστιανούς όσους την αρνούνται. Μιλάει για χιλιετή βασιλεία πριν από την καθολική ανάσταση και τη γενική κρίση[10]. Ο Ιουστίνος αντιλαμβάνεται το τέλος της ιστορίας του κόσμου ως το τέλος ενός δράματος, το οποίο λήγει με τη δεύτερη έλευση του Χριστού και την ανάσταση των νεκρών. Η παρουσία του Χριστού θα ολοκληρώσει την ιστορία και η ζωή θα αλλάξει, γιατί θα αρχίσει η αιώνια βασιλεία Του. Οι άνθρωποι θα ζουν μια κατάσταση ανάλογη με τα έργα τους. Κατά τον Ιουστίνο, η χιλιετής βασιλεία του Χριστού θα προηγηθεί της καθολικής ανάστασης. Παραθέτει επίσης μαρτυρίες που, κατά τη γνώμη του, υποστηρίζουν την περί χιλιετούς βασιλείας αντίληψη, από τους Προφήτες, Ησαΐα και Ιεζεκιήλ[11], καθώς και από την Αποκάλυψη του Ιωάννη [12]. Η μέρα της κρίσεως αποκαλείται «μεγάλη μέρα», την οποία, σύμφωνα με τον Ιουστίνο, προφήτευσαν οι Προφήτες[13].

Στη συνέχεια ο Μελίτων Σάρδεων[14] θεωρείται εκπρόσωπος του προ-Χιλιασμού στον 2ο αιώνα. Ο ίδιος υπήρξε Απολογητής, αντιαρειτικός και Πατήρ της Εκκλησίας. Υπήρξε αρχαιότερος του Ειρηναίου Λουγδούνου, έχοντας, όμως, κοινά σημεία με αυτόν, αλλά διαφέροντας στο εύρος της προοπτικής του Χιλιασμού. Ο Μελίτων δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τη θεολογική προοπτική της Εκκλησίας[15].

Τις απόψεις των προηγουμένων περί χιλιετούς βασιλείας του Χριστού φαίνεται ότι είχε υιοθετήσει και ο Άγιος Ειρηναίος Λουγδούνου. Εκείνος γεννήθηκε στη Σμύρνη, μεταξύ των ετών 130-140 μ.Χ. Υπήρξε μαθητής του Πολύκαρπου Σμύρνης[16]. Ως επίσκοπος της Λυώνος προσπάθησε πολύ για να εδραιώσει στη Δύση τη χιλιαστική ιδέα. Τη χιλιετή βασιλεία την αντιλαμβάνονταν ως μια περίοδο όχι μόνο πλούσια σε υλικά αγαθά, αλλά και με δυνατή την παρουσία του Χριστού που θα παρέχει τα πνευματικά[17].

(Συνεχίζεται)

[1] Β' Πετρ. 3: 8

[2] Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 209.

[3] Ο Παπίας δεν υπήρξε «αυτόπτης» των Αποστόλων, αλλά έλαβε «τα της πίστεως παρά των εκείνοις γνωρίμων». Έργα του: «Κυριακών λογίων εξηγήσεις» το οποίο γράφτηκε το 130 μ.Χ.. Βλ. Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 168. Επίσης, Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 50. Πρβλ. Παπίας Ιεραπόλεως, *Έπιστολή προς Φιλιππαίους*, ΒΕΠΕΣ, τ. 3, *Όπ.π.*, σ. 113-115.

[4] Αποστολικοί Πατέρες ονομάζονται οι πρώτοι μετά τους Αποστόλους εκκλησιαστικοί συγγραφείς, των οποίων τα κείμενα δεν συμπεριλαμβάνονται στα βιβλία της Καινής Διαθήκης. Υπήρξαν μαθητές των Αποστόλων ή είχαν γνωρίσει τους μαθητές τους και αποκαλούνται συνεργάτες, αδελφοί, συνεργοί συστρατιώτες. Έζησαν κατά το τέλος του 1ου αιώνα και έως τα μέσα του 2ου αιώνα μ.Χ. Η συμβολή τους στη διαφύλαξη της πίστης από αιρετικές παρεκκλίσεις ήταν σημαντική. Τα συγγράμματά τους, τα οποία απευθύνονται σε χριστιανούς, απηχούν την αποστολική διδασκαλία, το ήθος και τον ενθουσιασμό της πρώτης Εκκλησίας. Επίσης, σε αυτά καταγράφονται τα προβλήματα της Εκκλησίας, τα οποία προέρχονται από τους διωγμούς, και τις εσωτερικές συγκρούσεις, καθώς και η θεολογία της. Μέσα από την πολυμορφία των κειμένων τους διαφαίνονται ο ποιμαντικός και διδακτικός τους χαρακτήρας, το προφητικό στοιχείο με τον Λόγο του Θεού και αναφορά στο Ευαγγέλιο, τα ερμηνευτικά και αντιρρητικά στοιχεία, που εκφράζουν την συνοχή της Αποστολικής Εκκλησίας. Η διδασκαλία του Χριστού μεταφερόταν προφορικά από τους Πατέρες στον κόσμο, διότι στην εποχή τους δεν

είχε καταγραφεί το Ευαγγέλιο στο σύνολό του. Στους Αποστολικούς Πατέρες συγκαταλέγονται ο Άγιος Ιγνάτιος Αντιοχείας (70-107), ο Κλήμης Ρώμης (92-101), ο Ερμάς, ο Πολύκαρπος Σμύρνης, ο Παπίας Ιεραπόλεως. Βλ. Σπ. Ράγκος, «Η Συνάντηση του Ελληνισμού με τον Χριστιανισμό από τον Πρώτο έως τον Τέταρτο Αιώνα», στο Δ. Μόσχος, Σ. Ράγκος, *Η Ορθοδοξία ως Κληρονομιά: Οι Πρώτες Ιστορικές Καταβολές της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, τ. Α', (Πάτρα: εκδ. ΕΑΠ, 2002), σ. 92. Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 163-164, 166-168. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 51, 70, 111-112.

[5] Ο Παπίας αντιλαμβάνεται το 20ό κεφάλαιο της Αποκάλυψης με βάση τις χιλιαστικές απόψεις. Βλ. Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 209. Ο καθηγητής Σ. Δεσπότης στο υπό έκδοση έργο, *Χιλιασμός στην Αποκάλυψη του Ιωάννη και στα πρώτα Βυζαντινά Υπομνήματα 5-6^{ου} αι.*, σ. 2: «Η Αποκ. συγγράφεται περί τα τέλη 1ου και της βασιλείας του Δομιτιανού από τον Ιουδαίο συγγραφέα Ιωάννη. Αν και αυτή έχει δανείσει το όνομά της στην αποκαλυπτική γραμματεία, δεν χαρακτηρίζεται από την ψευδεπιγραφία και τα vaticinia ex eventu ενώ σε αντίθεση προς τον ντετερμινισμό και τον πεσιμισμό, εστιάζει στο παρόν (με το οποίο πλαισιώνεται το κείμενο) και μάλιστα το λειτουργικό, έχοντας ως αφετηρία το παρελθόν: τη σάρκωση και Ανάσταση του Αρνίου στην καρδιά της Ιστορίας. Ο κοινωνός της θλίψης και της βασιλείας και της υπομονής, μάλλον αυτοεξόριστος στην «άγονη» Πάτμο περί τα τέλη του 1ου αι. (5594 από κτίσεως κόσμου), καταγράφει την Αποκ. για να αντιμετωπίσει κατεξοχήν τα εξής δύο μέτωπα στα μικρασιάτικα κλίματα: α. την ΓΗ«εξωτερική» έξαρση Καισαρολατρίας που δεν οφειλόταν απαραίτητα σε προπαγάνδα που εκπορευόταν από τη Δύση/ Αιώνια Πόλη αλλά και σε πολιτική των μικρασιάτικων «νεωκόρων» πόλεων και των τοπικών «αρχιερέων» ώστε να λάβουν ως αντίδωρο εύνοια και υποστήριξη. β. την «εσωτερική» παρουσία Νικολαϊτών που επεδίωκαν συμβιβασμό με το ανωτέρω περιβάλλον για να μην περιθωριοποιηθούν στην κοινωνική και οικονομική ζωή. Άρα η Αποκ. «απαντά» σε κρίση και ταυτόχρονα «προκαλεί» κρίση. Προκαλεί δηλ. σε αντίσταση στην προπαγάνδα της Ρώμης ως Αιώνιας Πόλης και του πλανητάρχη ως εκείνου του Υιού του Θεού που εισήγαγε το χρυσό Μιλλένιουμ. Οι Ρωμαίοι προπαγάνδιζαν τα γενέθλια του Αυγούστου ως την ανατολή του χρυσού αιώνα (Saeculum Novum [17 π.Χ.. πρβλ. Απόλλων/Απολλύων Αποκ. 9, 11] σε συνδυασμό με την ήδη επιτευχθείσα «Β' Παρουσία» της Δίκης και της Αιδούς/Νέμεσης αλλά και την οικολογική ευημερία και την ειρήνη (Παξ) μετά την προϊούσα παρακμή που είχε αποτυπώσει ο Ησίοδος με το «σχήμα των μετάλλων» και καταγράφεται στο Δαν. 2, 31-45 (πρβλ. 7, 1-28). Ο Ιωάννης αποκαλύπτει/ξεγυμνώνει τη Ρώμη ως την πόρνη που εμπορεύεται τις ψυχές και τα κορμιά (Roma-[Amor] <Αφροδίτη) ενώ ταυτόχρονα φανερώνει ότι αυτός που κινεί τα νήματα της ιστορίας δεν είναι το θηρίο (= ο «υιός του Θεού» Καίσαρας) αλλά το Αρνίο».

[6] Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 51,144,150. Πρβλ. Κον, *Όπ.π.*, σ. 23.

[7] Παπαδόπουλος, *Όπ.π.*, σ. 196. Επίσης, Παπίας Ιεραπόλεως, *Επιστολή προς Φιλιππαίους*, ΒΕΠΕΣ, τ. 3, *Όπ.π.*, σ. 113-115.

[8] Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 209, 345.

[9] Ο Ιουστίνος αναγνωρίζει την προσωπική υπόσταση του θείου Λόγου, αλλά άναρχο θεωρεί μόνο τον Πατέρα, αφού ο Υιός γεννήθηκε με τη θέληση του Πατρός ως πρωτότοκος πάσης κτίσεως και ήταν υποταγμένος στον Πατέρα. Η θεολογική ερμηνεία της περί Λόγου διδασκαλίας του Ιουστίνου παρουσιάζει ασάφεια στη διατύπωση για τον Υιό του Θεού ως «αρχής προ πάντων των κτισμάτων». Η γέννηση του Λόγου του Θεού «θελήσει» του Πατρός δεν μείωνε τη θεότητα του Πατρός ή του Υιού, αφού η γέννηση έγινε κατά τον τύπο της προελεύσεως μιας φλόγας από μια άλλη φλόγα. Η άποψη αυτή μπορεί να ερμηνευθεί και με την έννοια ότι ο Λόγος πριν από τη γέννησή του από τον Πατέρα δεν υπήρχε ως προσωπική υπόσταση. Ο Ιουστίνος συνδέει την προσωπική υπόσταση του θείου Λόγου με τη φανέρωση του Πατρός στον κόσμο, γι' αυτό και ο Λόγος αποκαλύφθηκε μόνο στον Χριστό και είναι και ο μόνος που αποκάλυψε πλήρως τον Πατέρα. Όλοι οι άνθρωποι συμμετείχαν στον Λόγο. Οι σπόροι του θείου Λόγου βρίσκονται στις καρδιές των ανθρώπων και αποκαλύπτουν μέρος της αλήθειας (Β' Απολογίας 13,3), ειδικότερα στους Έλληνες φιλοσόφους και τους προφήτες. Ο σπερματικός λόγος δεν είναι μέρος της ουσίας του Λόγου του Θεού, αλλά είναι μια αποκάλυψη την οποία κάνει ο θείος Λόγος στην ψυχή του ανθρώπου, που βρίσκεται σε σχέση με αυτόν ως εικόνα του, φανερώνοντάς του μέρος της θείας αλήθειας. Λέγεται «σπερματικός» γιατί χορηγεί στον ανθρώπινο νου ψήγματα της θείας αλήθειας. Οι Αποστολικοί Πατέρες, οι Απολογητές και οι εκκλησιαστικοί συγγραφείς όπως αναφέρουμε παραπάνω, αντιμετώπισαν τις απόψεις ενάντια στον Χριστιανισμό με έναν συνδυασμό φιλοσοφικής γνώσης και χριστιανικής πίστης, που θα αποτελούσε βάση διαλόγου. Ο Ιουστίνος αναγνωρίζει την αξία της Φιλοσοφίας, αλλά παραδέχεται και την αδυναμία της να δώσει απαντήσεις σε πνευματικά θέματα των ανθρώπων. Η διδασκαλία περί σπερματικού λόγου γεφύρωνε μεν το χάσμα μεταξύ Χριστιανισμού και προχριστιανικής Φιλοσοφίας, αλλά δεχόταν ότι οι εθνικοί φιλόσοφοι παρερμήνευσαν μερικώς την αλήθεια του σπερματικού λόγου στα διάφορα φιλοσοφικά τους συστήματα, εκτός του Πλάτωνα. Η διδασκαλία αυτή δεν εναρμονίζεται πλήρως προς την πίστη της Εκκλησίας. Τη διδασκαλία του Ιουστίνου υιοθέτησε ο μαθητής του Τατιανός και παρεμφερή διδασκαλία ο Θεόφιλος Αντιοχείας. Έργο του: «Διάλογος προς Τρύφωνα», ένα αυτοβιογραφικό έργο που εξιστορεί την περιπλάνησή του σε διάφορες φιλοσοφικές σχολές της εποχής. Προέρχεται από προφορική συζήτηση μεταξύ του Ιουστίνου και ενός

Ιουδαίου με το όνομα Τρύφωνας, στην Έφεσο, το 135. Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 235-236. Επίσης, Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 218-219, 222-223. Πρβλ. Δ. Μόσχος, Σ. Ράγκος..., *Όπ.π.*, σ. 95-97. Α. Θεοδώρου, «Απαντήσεις σε ερωτήματα δογματικά» (Αθήνα: έκδ. Αποστολική Διακονία, 1995), σ. 75. Ιουστίνος Μάρτυρας, *Διάλογος προς Τρύφωνα*, ΒΕΠΕΣ, τ. 3, *Όπ.π.*, σ. 158-161. J. D. G. Dunn, (ed) *Jews and Christians*, (Durham 1989), p. 269.

[10] Παπαδόπουλος, *Όπ.π.*, σ. 196.

[11] Στον Ιεζεκιήλ ο Γωγ είναι ο ηγεμόνας και η χώρα του ονομάζεται με το όνομα του γιου του Ιάφεθ, Μαγώγ: Υιὲ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Γὼγ καὶ τὴν γῆν τοῦ Μαγώγ, ἄρχοντα Ρῶς, Μοσόχ καὶ Θόβελ, καὶ προφήτευσον ἐπ’ αὐτὸν (38, 1. πρβλ. Γεν. 10, 2. Α' Παρ. 5, 4). Ο Γωγ με το πολυεθνικό του στράτευμα προέρχεται από το Βορρά (Ιερ. 6, 22-26. Ιωήλ 2, 20), τα ὄρη του Καυκάσου και την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Τα ἔθνη Γωγ και Μαγώγ, τα οποία στην Αποκ. δεν προέρχονται αποκλειστικά από το Βορρά, συμβολίζουν α) εἴτε τα μη ανήκοντα στην Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία ἔθνη, β) εἴτε τους αντίθεους ανθρώπους, γ) εἴτε τους κατοίκους του Ἄδη, οι οποίοι εξανίστανται για δεύτερη φορά από τα ἄκρα της γης. Βλ. Σ. Δεσπότης, υπό έκδοση ἔργο, *Χιλιασμός στην Αποκάλυψη του Ιωάννη και στα πρώτα Βυζαντινά Υπομνήματα 5-6^ος αι*, σ. 7, υποσ. 26.

[12] Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 267-268.

[13] *Όπ.π.*, σ. 270.

[14] Ο Μελίτων ἦταν ποιμενάρχης στην Εκκλησία των Σάρδεων, πρωτεύουσα της Λυκίας, τα χρόνια του Αντωνίνου (138-161) και του Μ. Αυρηλίου (161-180). Λόγω της εγκράτειας, του ζήλου και της δύναμης του λόγου που τον χαρακτήριζαν, του αποδόθηκε ο τίτλος του προφήτη. Σημαντική είναι η συμβολή του στη διατύπωση της Τριαδολογίας και της Χριστολογίας. Πολέμιος των Δοκητῶν και Εβιωναίων, υποστήριξε με τη θεολογία του πως ο Χριστός δεν είναι ἕνας απλός ἄνθρωπος, ἀλλὰ πλήρης Θεός και ἄνθρωπος. Στην προσπάθειά του αυτήν οδηγήθηκε σε μοναρχιανικές εκφράσεις, ὥστε να λέει Πατέρα τον Υιό. Μετείχε ενεργά στη συζήτηση για τον εορτασμό του Πάσχα. Πέθανε περίπου το 180. Ἐγραψε πολλά αντιγνωστικά και αντιμοντανιστικά ἔργα. Το μόνο σωζόμενο σύγγραμμά του είναι «Εἰς το Πάθος» ἢ «περὶ Πάσχα». Παν. Κ. Χρήστου, «Μελίτων», *Θρησκευτικὴ Ἡθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια* (ΘΗΕ), τ. 10, (Αθήνα: εκδ. Αθαν. Μαρτίνος, 1967) σ. 978-983. Πρβλ. Μελίτων Σάρδεων *Κείμενα*, ΒΕΠΕΣ, στο Ιουστίνος (Μέρος Β΄) - Τατιανός - Μελίτων - Αθηναγόρας, τ., 4, (Αθήνα: εκδ. Αποστολική Διακονία, 1955), σ. 272-276.

[\[15\]](#) *Θρησκευτική Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ)*, τ. 10, *Όπ.π.*, σ. 978-983.

[\[16\]](#) Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 32, 51. Ο Πολύκαρπος επίσκοπος Σμύρνης, ήταν μαθητής του Ιωάννη. Σύμφωνα με μαρτυρία του Ειρηναίου ανέλαβε από τους Αποστόλους να συνεχίσει το έργο τους στη Μικρά Ασία και να στηρίξει τις τοπικές εκκλησίες. Το κήρυγμά του περιείχε τον αυθεντικό λόγο των Αποστόλων. Κέντρο του αποστολικού του έργου ήταν η Σμύρνη, στην οποία με τον διωγμό θυσίασε τη ζωή του. Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 51,106-107. Επίσης, Weiss, *Όπ.π.*, σ. 512.

[\[17\]](#) Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 345. Επίσης, Κον, *Όπ.π.*, σ. 23.